

Braun Zsolt Zoltán *kiemelt főreferens,*
Belügyminisztérium
Szabályozási Főosztály

VIII. évfolyam | Vol. VIII
2014/2. szám | No. 2/2014
Tanulmány | Article
www.dieip.hu

A Magyar Diplomáciai Szervezetrendszer I. Hunyadi Mátyás uralkodásától a kiegyezés koráig

*„A levéltárak porában és a múzeumok csendjében is az élő embert kell keresni.”
(Martin Bloch)*

I. A diplomácia fogalma

Az emberiség története során az egyének és a társadalmak mindig is szoros, vagy kevésbé élénk kapcsolatot tartottak fenn egymással. A történelem előtti időkben az emberek közötti személyes és vagyoni kapcsolatok a primitív körülmények miatt csak egy földrajzilag jól körülhatárolható, szűk körön belül léteztek, ahol az adott közösség által kialakított szabályok az élet minden területét lefedték. A társadalmi és gazdasági fejlődés egy bizonyos fokán ezek a közösségek elsősorban az életteret jelentő földrajzi területek, vadászmezők elhatárolása okán háborús, vagy békés céllal már kapcsolatokat létesítettek a szomszéd törzsszel, nemzetséggel. A kapcsolatok viszonylagos állandóságát ettől kezdve a törzs, vagy nemzetség hírvivője, vagy küldöttének személye testesítette meg, aki híreket továbbított, meghívásokat adott át a különböző ünnepségekre és gyűlésekre, de fontos szerep jutott neki a viták békés rendezésében, vagy a háborúk békés lezárásában is. Személyét ekkor még vallásos, babonás mítoszok védték.¹ Őket nevezhetjük a történelem előtti idők „diplomáinak”. Egyet lehet érteni Csekonic Iván megállapításával: „A diplomácia tulajdonképpen olyan régi, mint maga az emberiség”.²

„A diplomácia is azon emberi tevékenységek közé tartozik, amelyeket előbb műveltek, s csak később neveztek nevén”.³ A diplomácia kifejezés a görög „diploun” szóból eredeztethető, mely az összehajtott levelet jelölte. A „diploma” a Római Birodalom útlevelét, az összehajtott fémlapra pecsételt iratot jelentette, mely kifejezést később már a különböző kiváltságokat tartalmazó egyezményekre is alkalmazták.⁴ A diplomáciai kapcsolatok azonban lassú fejlődéssel jutottak el a napjainkban meglévő fejlettségi szintig, ahol már a következő meghatározással jellemezhetjük korunk diplomáciáját: „Az államnak az a tevékenysége, mellyel külpolitikai céljainak megvalósítása érdekében állandó

¹ Erről a korszakról bővebben: Ustor Endre: *A diplomáciai kapcsolatok joga*. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Bp., 1965. 60–63. o.

² Csekonic Iván: *A diplomácia alapfogalmai*. In Mártonffy Károly (szerk.): *Közigazgatásunk nemzetközi kapcsolatai (A VI. közigazgatási továbbképző tanfolyam előadásai)*. Állami Kiadó, Bp., 1941. 8. o. (A továbbiakban: Csekonic 1941.)

³ Farkas László: *Diplomácia*. In Korunk, XXIX. évf., 1970/11. szám. 1763. o.

⁴ A szó eredetéről beszámol Kincses László: *Diplomáciatörténet*. HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft., Bp., 2005. 21. o. Ettől kissé eltérő eredetről ír: Zorin, Valerian Alexandrovich: *Osznovi Diplomaticseszköj Szlužsbi*. IMO, Moszkva, 1964. művének 12. oldalán, amelyben a diploma szót azonosította azzal az ókori Rómában kiállított ajánló-, vagy megbízólevéllel, amelyet a szenátus adott a tartományokba, vagy a birodalmon kívülre küldött hivatalos személyeknek. A római korban azonban ismerték a diploma honestae missionis kifejezést is, mely okmányt az elbocsátott katonák kaptak és ebben házasságtörési joggal ruházták fel őket (A szerző megjegyzése).

hivatalos kapcsolatot tart fenn más államokkal, illetve amellyel védi az állam, az állampolgárok és jogi személyek jogait és érdekeit külföldön".⁵ A magyar diplomácia szervezetrendszerének ismertetését annál a XV. századnál kezdem meg, amely korban máig ható változások történtek a diplomácia világában: megjelent és egy évszázad alatt kialakult az állandó diplomáciai képviselők rendszere. Röviden érdemes ezért felidézni az új intézményrendszer kialakulásának okait.

II. Az állandó diplomáciai követségek kialakulása

A XV. századig a diplomáciai feladatok ellátását alkalmi követségek végezték. A feudális széttagoltság azonban akadályozta a szabad közlekedést és a fejletlen úthálózat sem kedvezett a diplomáciai érintkezéseknek. A korabeli útviszonyokra Európában jellemző volt, hogy az utak sokszor csak a keréknyomok alapján voltak beazonosíthatóak. A rossz útviszonyok miatt gyalogosan napi 25-40 kilométert, míg lóval átlagosan 50-70 kilométert lehetett megtenni. A tengereken a XIII. századig használatos kereskedelmi hajóval, a koggéval, óránként 13 kilométert lehetett utazni, majd az ezt követő időszakban megjelenő karavella már az óránkénti 20 kilométert is el tudta érni. A folyami hajózásban, amennyiben az nem az árral szemben haladt, az óránkénti 7 kilométer volt az átlagos sebesség. Az adatok alapján nem meglepő, hogy III. Edward angol király hat fős követsége, mely 1346. március 25-én indult Londonból, csak 1346. április 29-én érkezett meg Visegrádra, I. Lajos magyar király udvarába. Az utazás költségei sem voltak alacsonyok, hiszen az hivatalosan 7200 dénár volt (ez 240 aranyforintnak felelt meg), míg az I. Lajosnak küldött ajándék 3200 dénárt ért.⁶

A későbbi századokban, amikor már kialakulnak az állandó követségek, az információáramlást továbbiakban is akadályozták a sokszor hatalmas távolságok, London és Konstantinápoly között egy levélváltás minimum három hónapig tartott. Ekkorra már azonban a különböző országokban levő követek egymás között megosztották a küldő államokból érkező levelek tartalmát és így képet alkothattak a küldő állam aktuális külpolitikai céljairól, valamint az érkező utasítások már inkább általános elveket mondtak ki, melyek érvényesítésének módszereit a helyszínen tartózkodó követre bízták.⁷

A XV. és a XVI. században a technikai fejlődés a kereskedelmi kapcsolatok intenzívebbé válása, valamint az európai nagyhatalmak növekvő súlya következtében a nemzetközi politikai események egyre erőteljesebben hatottak minden ország életére. Az államoknak ezért szükségük volt folyamatos értesüléseket szerezni arról, hogy mi történik a közeli, vagy éppen távoli országokban, milyen válaszütemzéseket, reakciókat válthatnak ki politikai döntéseik. Az államok felismerték, hogy a pontos és részletes információk elősegítik érdekeik megvédését, biztosítását. Az alkalmi követségek rendszere azonban az új feladatokra már nem volt alkalmas. Az ad hoc követek általában csak egy adott, az írásbeli meghatalmazásban szereplő feladatot végeztek el, tevékenységük szóbeliségre szorítkozott és küldetésük teljesítése után visszatértek a küldő államba. Az utazásokkal járó veszélyek és költségek egy új rendszer kiépítése irányába hatottak.⁸

⁵ A meghatározás megtalálható az Akadémiai Kislexikon 1989. 428. oldalán. Idézi: Nagy Lilla: *Evolúció a diplomáciában?* http://www.freeweb.hu/sziszt/nagy_gedeon.doc (2013. október 28.)

⁶ Egy tengeri hajóbérlés elérte a 120 dénárt, egy ló ára 300-500 dénár között mozgott, míg egy éjszakai szállásért 9-27 dénárt fizetett az utazó a XIV. század közepén. Bővebben: Homonnai Sarolta: "...*eundo in nuncium regis versus regem Hungariae...*". In Aetas, XIV. évf. 1999/3. szám. http://www.aetas.hu/1999_3/99-3-4.htm (2013. október 28.)

⁷ A XVII. század elején a konstantinápolyi és a hágai angol követek, valamint a velencei angol rezidens is egymás között terjesztették a központból kapott leveleket. Erről tudósít: Kellner Anikó: *A tökéletes követ- elmélet és gyakorlat a kora újkor politikai kultúra tükrében*. In Korall VI. évfolyam 2006/23. szám. 103. o. (A továbbiakban: Kellner 2006.)

⁸ Velence 1496 februárjában két kereskedőt küldött Londonba, akik ellátták a városállam diplomáciai képviselőtét. Megbízásukat az alábbiakkal indokolták: "mert oda az út hosszú és veszélyes". Idézi: Csekonics 1941: 9. o.

De iurisprudencia et iure publico

Az új rendszer, melynek megjelenése az említett századokban fokozatosan történt meg és ami az új követelményeknek is meg tudott felelni, az állandó diplomáciai képviselők rendszere volt, mely mellett természetesen tovább élt még az alkalmi követek intézménye is. Azt azonban napjainkban sem tudjuk pontosan, hogy hol és mikor alakult meg az első állandó követség.⁹ A történelemtudományi kutatások több lehetséges időpontot is megjelölnek, van olyan álláspont, mely szerint Luxemburgi Zsigmond magyar király (későbbi német-római császár) és Milánó városállam küldött kölcsönösen egymás udvarához állandó követet 1425-1432 között. Van azonban olyan kutatási eredmény is, mely Milánó és Firenze között 1450-ben kölcsönösen létesített követségeket tekint az első állandó képviselőnek. A korábbi időkben voltak olyan tudományos álláspontok is, hogy az első állandó képviselők megalakítása XI. Lajos francia király nevéhez fűződik, aki a londoni és a burgundi udvarban állandó követeket tartott.¹⁰ Az állandó követségek rendszere ezt követően viszonylag gyorsan, egy évszázad alatt elterjedt, igaz, a nemzetközi politikai események miatt a fénykorát élő Oszmán Birodalomba Anglia például csak 1578-ban tudott állandó képviselőt létrehozni, és több mint huszonöt év telt el, amikor 1607 júliusában megérkezik az első török követ a londoni udvarba.¹¹ Az alkalmi és állandó követségekből álló rendszer eleinte nem mindenhol keltett egyhangú lelkesedést, Bernard du Rosier 1436-ban megjelent *Ambaxiator Brevilogus* című művében azt ajánlotta, hogy a fejedelmek az udvarukba érkező követektől szabaduljanak meg, mert azok hivatalukat titkok megszerzésére használják.¹² II. Lajos magyar király is az 1525. évi IV. törvénycikkének 3. §-ban a császári és a velencei követ országból történő kiküldését hirdeti ki.

III. A középkori Magyar Királyság diplomáciája

Hazánk diplomáciatörténete szorosan kötődött az adott kor történelmi eseményeihez. Az Árpád-házi és az őket követő királyok a XV. századig a kor hagyományainak és gyakorlatának megfelelően alkalmi követeket küldtek és fogadtak, majd Luxemburgi Zsigmond már állandó követet küldött Milánóba. Az első, hazánk történetében kiemelkedő jelentőségű nemzetközi diplomáciai találkozóra pár évtizeddel a honfoglalást követően került sor. I. (Nagy) Ottó német-római császár uralkodása alatt, 973. március 23-án, a quedlinburgi birodalmi gyűlésen a bizánci, bolgár, dán, lengyel és cseh küldöttség mellett már ott találjuk Géza fejedelem küldöttségét is, ahol a krónikák szerint tizenkét méltóság képviselte hazánkat és egyben véglegesen lezárta a kalandozások korát.¹³ Az ezt követő évszázadokban a Magyar Királyság a középkori Európa egyik jelentős hatalmává fejlődött, melyet a kor gyakorlatának megfelelő dinasztikus királyi házasságok kötése révén meg is erősítettek királyaink. A királyság nemzetközi tekintélye élénk diplomáciai kapcsolatokat is eredményezett. Nemcsak a környező államokkal voltak diplomáciai érintkezések, de még a távoli angol királyság uralkodói és követei is fontosnak tartották a magyar udvarral történő jó kapcsolat fenntartását. Olyan világtörténelmi jelentőségű eseményekben is szerepet játszott a magyar–angol kapcsolat, mint a keresztes háborúk időszaka. Az angol király III. Béla uralkodónktól diplomáciai levélben kérte, hogy keresztes hadai élelmet kapjanak és szabadon átvonulhassanak hazánk területén az 1189ben, és a kérésnek a magyar király eleget is tett.¹⁴ Anjou-

⁹ „Az állandó követségek keletkezésének sem idejét, sem módját pontosan meg nem határozhatjuk, mert a hány író ezzel a tárggyal foglalkozott, körülbelül annyifelé ágaznak el a nézetek is.” – mondja: Dr. Csarada János: *A tételes nemzetközi jog rendszere*. Politzer Zsigmond és fia, Bp., 1901. 200. o. (továbbiakban: Csarada 1901.)

¹⁰ Ezt a nézőpontot mutatja be Csarada 1901: 200. o.

¹¹ Erről bővebben: Várkonyi Gábor: *A konstantinápolyi angol politika a tizenöt éves háború időszakában*. In Aetas XV. évf. 2000/4. szám. 3. és 7. o. <http://www.terebess.hu/keletkultinfo/edward.html> (2010. október 03.)

¹² Kellner 2006: 87. o.

¹³ Székely György: *A német-római császárság kezdetei és az itáliai városok*. In Klaniczay Gábor (szerk.) *Európa ezer éve I.* kötet. Osiris Kiadó, Bp., 2005. 261. o.

¹⁴ Kurucz György: *Érdekek és előítéletek*. In Századok CXXIX. évf. 1995/II. szám. 255–256. o.

De iurisprudencia et iure publico

házbéli királyunk, Károly Róbert uralkodása alatt a térség egyik legnagyobb és következményeiben is távolra mutató diplomáciai eseménye lett Visegrád. 1335ben itt látta vendégül a magyar királyi udvar Luxemburgi János cseh és III. Kázmér lengyel királyt. Nemcsak kereskedelmi megállapodások megkötésére került sor, hanem Károly Róbert azt is elérte, hogy a lengyel uralkodó halála után fia, Lajos örökölje meg a lengyel trónt. A középkori magyar királyság diplomáciájának fénykora azonban I. (Hunyadi) Mátyás király uralkodásának évtizedeire esett.

IV. A Mátyás király-kori magyar diplomácia

XV. század második felétől I. (Hunyadi) Mátyás magyar király élénk diplomáciai tevékenységet folytatott. Abban a korban uralkodott, amikor kialakulóban volt az állandó követek intézménye és ez az uralkodó diplomáciai érintkezéseiben is már szerepet kapott. A Pápai Állam részéről az 1480-as években Ranzani luccrai püspök 3 évig képviselte a Szentszéket Mátyás udvaránál, de a Velencei Köztársaság részéről is ismerünk olyan követet, Emo János személyében, aki a három évig tartó követi megbízatást teljesített a magyar király mellett.¹⁵ I. Mátyás idejében nem beszélhetünk azonban még a mai értelemben vett külügyi szervezetről, a király egyéni elképzelései alapján alakította a diplomáciai kapcsolati rendszerét és döntött a követek személyéről is. Az azonban megfigyelhető, hogy a király tudatosan az egyházi méltóságokat, a köznemesi származású udvari hivatalnokokat, valamint az Itáliát érintő kérdésekben olasz származású embereket nevezett ki a követi feladatok ellátására. A főnemesi családokból ritkán választott ki diplomáciai feladatokra személyeket, melynek oka azok műveltségi hiányosságai voltak. A leghíresebb magyar főúri követe, Lindvai Bánfi Miklós főpohárnokmester is csak magyarul tudott, még a korban használatos latin nyelven sem értett.¹⁶ Ha felidézzük, hogy Mátyás király diplomáciai levelezéseiben elsősorban a latin nyelvet használta, s majd csak 1466-tól, a nürnbergi birodalmi gyűlést követően jelenik meg a német és a cseh nyelv is e dokumentumokban, érthetjük meg a király személyekkel kapcsolatos döntéseit.¹⁷ Követei jártak többek között Milánóban, Velencében, az egyiptomi és a török szultánnál, valamint a moszkvai udvarban is. A III. Iván vezette moszkvai nagyfejedelemségnek 1482-ben a Jagellók elleni szövetséget ajánlott fel I. Mátyás és haláláig három követjárás is volt a két udvar között.¹⁸ A fentiek ellenére azonban csak Rómában volt állandó képviselője a magyar királynak. A pápai udvarnál már 1466 és 1468 körüli időkből volt állandó képviselője Handó György pécsi prépost személyében. 1476-ban már egy olasz származású egri kanonokot, bizonyos Senilis Mariottot találunk Mátyás király képviseletében Rómában. Az 1480-as években Veronai Gábor egri püspök és Aragoniai János esztergomi érsek főpapi méltóságukban állandóan Rómában voltak, így a király részükre is folyamatosan megbízásokat adott. Mellettük még két állandó ügyvivő is volt, az olasz Roverella Florius (korábban a nápolyi király követeként járt Budán, de 1482-ben már Mátyás király a követének [orátornak] nevezi) és Kosztolányi György. A római képviseletet az alkalmi követségek egészítették ki, azonban a korábbi évtizedek barátságos kapcsolata az 1480-as években, IV. Sixtus és VIII. Ince pápák uralkodása alatt megromlott. Eleinte csak diplomáciai protokoll területén, később már politikailag is Mátyás király ellen fordultak. 1481. szeptember 2-án IV. Sixtus pápa az alábbi levelet írta Veronai Gábornak, ifjabb Vitéz János szerémi püspök rendkívüli követtel kapcsolatban:

„Ismeretes előtted, hogy Krisztusban kedvelt fiunk Mátyás király óhajtságait mindenkor, ha Isten sérelme nélkül tehetjük, örömmel teljesítjük. Azonban néha olyan követei fordulnak meg nálunk, kik ügyeinek

¹⁵ Csánki Dezső: *I. Mátyás udvara*. In Századok XVII. évf., 1883., Bp., 618. o. (továbbiakban: Csánki 1883.)

¹⁶ Fraknoi Vilmos: *Mátyás király magyar diplomatái*. In Századok XXXIII. évf., 1899., Bp., I. füzet 1. o.

¹⁷ *Történeti irodalom: Mátyás király levelei*. In: Századok XXX. évf. 1896., Bp., IV. füzet 352-353. o.

¹⁸ Szili Sándor: *Moszkóvia és Magyarország*. http://www.russtudies.hu/php/upload/File/05Szili-M_kesz.pdf (2013. november .08)

De iurisprudencia et iure publico

tárgyalásában kevés szerénységet és mérsékletet tanusítanak. Ilyen az, a ki jelenleg tartózkodik udvarunknál. Óhajtánók, hogy audientiák kérésében és királya ügyeit illető eljárásban nagyobb mérséklettel járjon el. Ohyan magatartás ugyanis, a milyent ő foglal el, jóakaratói szándékainkban könnyen megzavarhatna....”¹⁹

VIII. Ince pápa pedig, mikor 1488 áprilisában az addig vatikáni fennhatóság alá tartozó, de fellázadt Ancona városa Mátyás király fennhatóságát fogadta el, az itáliai államok követeit magához hívatta, s előttük fejezte ki felháborodását Mátyás külpolitikai lépése miatt.²⁰

A Pápai Állammal kapcsolatos diplomáciai konfliktusok mellett a török szultánnal történő kapcsolatfelvétel is megkövetelte a magyar királyi udvartól a bizánciak által is fontosnak tartott óvatosságot és megfontoltságot. Az első követi kapcsolatfelvételtől a magyar királynál tartózkodó velencei követ tudósít 1468 áprilisában, mikor török követek érkeznek Mátyáshoz fegyverszünet tárgyában. A későbbiekben többször mennek magyar követek is szultáni udvarhoz. Mátyás király okos és megfontolt, a diplomáciai érintkezés minden lehetőségét mérlegelő magatartása itt is tetten érhető. 1478-ban a magyar követ olyan szultáni levelet hozott, melyben a török császár két vár lerombolását követelte másfél hónap alatt a béke érdekében. Mátyás király válaszában rámutatott, hogy ennek nem képes eleget tenni, hiszen mire a levelet kézhez kapta 38 nap már eltelt, hét nap meg arra sem elég, hogy a várkapitányokhoz utasításait megküldje. Jelezte, hogy csak akkor rombolatja le a várakat, ha a szultán a békét fenntartja és a török rajtaütések kárait a szultán megfizeti.

Mátyás király és az ország elismertségét a török udvarban jelzi, hogy mikor 1487-ben a török udvarhoz küldött magyar követet útközben megölték a török fennhatóság alatt lévő balkáni térségben, Mátyás elégtételre történő felszólítására a felelős basát kivégezték.²¹

A magyar diplomácia Mátyás-kori középkori fénykorát nemcsak a szerteágazó külügyi kapcsolatok alapján ítélni meg az utókor, hanem azokon a gazdag külsőségeken és tiszteletadásokon is, mely a követek küldését és fogadását jellemezték. A kisebb számú követségek mellett például az 1464-ben az új pápához (II. Pál) indított követséget, melyben ott volt Janus Pannonius, a költő is, 300 lovas kísérette és közel 20000 aranyat is vitt Rómába ajándékként. Az 1487-ben a hasonló nagyságrendű küldöttség már 25000 aranyforint értékű ajándékot vitt a francia királyi udvarba. A magyar királyi udvarba érkező követségek fogadása és az udvarban történő vendégül látása is hasonló pompa keretei között zajlott. A király a követet, annak díszes fogadásával együtt járó megérkezését követő két-három nap múlva fogadta ünnepélyes kihallgatáson és fogadáson, de a rendes kihallgatások sorrendjét a király maga határozta meg, az ő engedélyével járulhatott csak követ a színe elé. A követek ellátását többnyire a királyi udvar a saját költségére megszervezte, de a kíséretet ellátását a küldő államnak kellett megszerveznie. A korabeli források szerint Mátyás király udvarában történő tartózkodás nagyon költséges volt, nem is volt ebben a tekintetben a legjobb híre, de tudunk olyan híradásról is, még hozzá a castellai püspök 1483-ban a pápához írt levelében, melyben teljesen elégedett a magyar királyi udvar ellátásával:

„Szerényenlek – ugymond – tovább is itt maradni, hiszen úgy bánik velem a király, mintha véreből való volnék.”²²

¹⁹ Fraknói Vilmos: *Mátyás király magyar diplomatái*. In Századok XXXIII. évf., 1899., Bp., IV. füzet 303. o.

²⁰ Havas László: *A Cortesius panegyricusa Mátyás és a pápaság diplomáciai érintkezésének tükrében*. In Irodalomtörténeti közlemények LXIX. évf., 1965, Bp., III. sz. 326. o.

²¹ A török udvarral történő kapcsolattartásról bővebben: Fraknói Vilmos: *Mátyás király magyar diplomatái*. In Századok XXXIII. évf., 1899, Bp., X. füzet 869–878. o.

²² Csánki 1883: 628. o.

De iurisprudencia et iure publico

V. A Mátyás király uralkodása utáni évtizedek

I. Mátyás uralkodását követő időszakban is, egészen a mohácsi csatáig, intenzív diplomáciai tevékenység jellemezte a magyar udvart, a királyi udvarban megfordultak a francia, a lengyel és a nápolyi uralkodó követei is. Az 1510. év július 2-án Tatán tartott országgyűlés pedig az európai történelemben is mérföldkőnek számított, mely egyben a Magyar Királyság Mohács előtti utolsó diplomáciai tündöklése is volt. A tatai országgyűlésen született meg július 5-én az a döntés, mely alapján a Velencei Köztársaság elleni ún. cambrai ligához csatlakozott a királyság. A cambrai liga oldalán olyan uralkodók álltak, mint a francia király, a német-római császár, a pápa vagy az aragóniai király. A diplomáciai vitákra emlékeztetve érdemes felidézni Pietro Pasqualigo velencei követ 1510. június 2-án írt levelének részletét az országgyűlésen tapasztaltakról:

„Mintán meghallgatták a francia követet, engem hívattak, és az aki értem jött, a főtisztelendő pécsi püspök egyik titkára, azt mondta nekem a maga és az esztergomi érsek részéről, hogy az említett francia követ rágalmaira és mocskolódására semmit sem kell válaszolnom, hanem viselkedjem mérsékelten, amit mindenki dicsérni fog, de azért ne hiányozzon (a beszédeimből) az a pont, melyben rögzítem javaslatomat.”²³

Az országgyűlést követő másfél évtized azonban már a török veszedelem árnyékában telt, melyben csak a Pápai Állam segítsége volt kézzelfogható. 1523. március 23-án született döntésével VI. Adorján pápa nunciusi rangban lévő követet küld a magyar királyhoz, nem kevés pénzbeli támogatást is nyújtva az ország védelmének megszervezésére. Az európai politikai viszonyok alakulása és az ország belső állapota miatt azonban érdemi ellenállásra a rendelkezésre álló erők már nem voltak elegendőek. A problémákat csak tetézte, hogy a nemesség a bajok okozójaként többek között nem önmagát, hanem a külföldi államok követeit látta, akik közül legtöbben már az idézett királyi törvénycikk előtt önként távoztak. Diplomáciailag is hibát követett el II. Lajos magyar király, amikor 1522-ben a török uralkodó követét őrizetbe vette, aki valószínűsíthetően pár évvel később a fogságban halt meg.²⁴ Pargali Ibrahim nagyvezér így beszélt erről az esetről Laszky Jeromos követnek, akit I. (Zápolya) János küldött a török udvarba, 1527. december 28-án történt találkozásuk alkalmával: „... ha a mi követeink olyas indítvánnyal jönének hozzáatok, minővel te most hozzáánk jöttél, mitevők vagytok velök? felakasztanátok őket, mert hiszen jól emlékezünk, mit követett el Lajos egyik emberünkkel, ki vajmi nagy urtól küldetett hozzá és ki semmi rosszal sem illette őt.”²⁵

VI. Mohács után

Mohácsot követően rövid időn belül megszűnik az akkori magyar királyság önálló államisága. Az ország három részre szakadása következtében az önálló magyar diplomácia megszűnt. A Habsburg-ház által irányított, az ország egy részét lefedő királyi Magyarország önálló külpolitikát nem folytathatott. A királyi Magyarország követei nem egy önálló állam, hanem egy idegen birodalom, a Habsburg-ház érdekeit szolgálták. Az európai nagyhatalmak ugyan élénken érdeklődtek a magyarországi események iránt,²⁶ de a királyi Magyarország egy-két kiemelkedő

²³ Lakatos Bálint: *A tatai országgyűlés és diplomáciai háttér.* In Fatuska János –Fülöp Éva Mária – ifj. Gyüsi László (szerk.): *A diplomácia választóján: 500 éve volt Tatán országgyűlés.* Annales Tataiensis VI., Tata, 2010., 29. o.

²⁴ Dr. Artner Edgár: *Magyarország és az apostoli szentszékek viszonya a mohácsi vést megelőző években.* In Lukinich Imre (szerk.): *Mohácsi Emlékkönyv 1526.,* Bp., 1926., 78. o.

²⁵ Szalay László: *János király és a diplomácia.* Herz János Nyomdája, Bp., 1858. (reprint kiadás: Históriaantik Könyvkiadó Bp., 2013.) 90. o.

²⁶ Erre példa az 1663-64-es években Franciaország is, mikor XIV. Lajos francia király Pierre de Bony velencei követe és Jeucourt Bécsben székelő ügyvivője útján folyamatos figyelemmel kísérte Zrínyi Miklós tevékenységét. Héjjas Eszter: *Magyarország 1663-64-ben, francia diplomáciai jelentések tükrében.* In Irodalomtörténeti Közlemények, XCI-XCII. évf. 1987-88/1-2. szám. 195–196. o.

De iurisprudencia et iure publico

magyar személyiségén kívül komoly diplomáciai hatással nem bírt a történelmi eseményekre.²⁷ A legfontosabb diplomáciai kapcsolattartásra természetesen a Török Birodalommal került sor, hiszen két világbirodalom végvidékei értek itt össze, hazánk területén. Komárom volt az akkori magyar és török követségek fő találkozási pontja, hiszen az akkori viszonyok között a Dunán történő hajózás volt a legbiztonságosabb. A Konstantinápolyba küldött magyar királyi követeknek nem volt egyszerű a dolguk. Egyrészt csak a magyar király (s nem a német-római császár) küldötteinek ismerték el őket, így mindig magyar ruhát kellett viselniük, másrészt a török szultánok a követek személyével kapcsolatban saját elképzeléseik szerint jártak el. Megegett, hogy a királyi követeket gályára hurcolták, bár az Erdélyi Fejedelemség követei sem jártak jobban, amikor 1657. évben hasonló módon börtönbe zárták őket.²⁸

Diplomáciai érdekesség, hogy 1587-től a budai pasa a bécsi udvartól elvárta, hogy vele magyar nyelven érintkezzenek, melyet az udvarnak el kellett fogadnia.²⁹ A Mohácsot követő első évtizedekben nagyon sok magyar származású diplomata szolgált a királyi udvart, de számuk később csökkent. I. Lipót magyar király és német-római császár csak az 1681. évi IV. törvénycikk 3. §-ban írja elő, több korábbi szerződés megújítása mellett, hogy a török udvarnál szolgáló császári követ mellett született magyar követeket is alkalmazni kell, akiknek a magyar ügyeket érintően egyenlő jogkör kerül biztosításra.

VII. Az Erdélyi Fejedelemség diplomáciája

A három részre szakadt ország egy részéből alakult ki az Erdélyi Fejedelemség, mely a török és bécsi udvar közötti konfliktusok és megegyezések láncolatában külpolitikáját folyamatosan alakítani kényszerült. Az erdélyi uralkodók sokszor bölcs és higgadt politizálása vezetett oda, hogy a fejedelemség másfél évszázadon keresztül hűen védhette a magyar nemzeti érdekeket. Az Erdélyi Fejedelemség külpolitikájára elsősorban a török Portához való különleges viszony hatott, hiszen a török szultán engedélye nélkül igazi erdélyi fejedelem nem létezhetett. Konstantinápolyban (a mai Isztambulban) állandó követe volt az erdélyi fejedelmeknek, akit kapitihának hívtak. Az állandó követek mellett dolgoztak és fontos szerepük volt a tolmácsoknak, a török diákoknak (erdélyi fiatalok, akiket a fejedelem küldött tanulás céljából), valamint a portai postásoknak, akik általában két hét alatt járták meg Erdély és a török főváros közti távolságot lovaikkal. Az első kapitihá, Gyulai Mihály volt, akit 1560 márciusában János Zsigmond fejedelem (II. János néven magyar király) és a nagyenyedi országgyűlés küldött a török udvarba. A kapitihák mellett természetesen alkalmi követségek is indultak a török udvarhoz, így szerzett diplomáciai ismereteket Bethlen Gábor fejedelem is (1613-1629), aki korábban többször is járt küldöttséggel Konstantinápolyban. Az 1570-es években már állandó szállásként funkcionált az erdélyi ház Isztambulban. A kapitihák évente váltották egymást, s tekintettel arra, hogy beosztásuk elismertsége jóval kisebb volt, mint Erdély évi adóját a Portára szállító főköveteknek, ezért nem is igyekeztek a szolgálati idejük meghosszabbításán, mint azt Kubinyi László kapitihá 1677. október 2-án Apafi Mihály fejedelemhez írt levelében olvashatjuk: „*ezen az unalmas, Isten nélkül való pogányok földjén, az holott sem atyafiság sem kereszténység, sem semmi könyörületesség nincsen*”.³⁰

²⁷ Zrínyi Miklóson kívül komoly diplomáciai kapcsolatokkal bírt Eszterházy Miklós nádor az 1620 és 1640-es években, elsősorban a spanyol udvarnál. Hiller István: *Európai protokoll és magyar politika*. In Sic Itur Ad Astra III. évf., 1989/ 2-3. (4-5.) szám. 5–20. o.

²⁸ A török udvarban a különböző hatalmak követei, annak ellenére, hogy védelmet élveztek, alapvetően túsznak és kezesnek is tekintették őket. Kármán Gábor: *Szuverenitás és reprezentáció: Erdély a Porta 17. századi diplomáciai rendszerében*. In Korall XII. évf., 2012/ 48. szám. 52. o.

²⁹ Pilch Jenő (szerk.): *A hírszerzés és a kémkedés története I. kötet.*, Franklin-Társulat Kiadás, Bp., 1936. 162–164. o.

³⁰ Kármán Gábor: *Az erdélyi török diákok*. In Sic Itur Ad Astra XX. évf., 2006/1-2. szám. 157. o.

De iurisprudencia et iure publico

A XVI. századot lezáró 15 éves háborút követően Bethlen Gábor fejedelemnek jutott az a feladat, hogy újjászervezze a diplomáciai szolgálatot, bár nála is, ahogy elődeinél is, különálló diplomáciai testületről nem beszélhetünk. Bethlen Gábor, I. Hunyadi Mátyáshoz hasonlóan, elsősorban a köznemesség köreiből válogatta ki követeit, s főnemesi családok tagjait ő is ritkán kérte fel diplomáciai küldetésre. Ellenben sem papokat, sem szászokat nem alkalmazott, annak ellenére, hogy a vallási felekezethez tartozás nem számított a kiválasztásnál. Bethlen Gábor fejedelem édesanyja révén székely családból származott, így nem meglepő, hogy a diplomáciai feladatok ellátásában is komoly szerep jutott a székely származású nemeseknek.³¹ A portai állandó megbízott jelentősége annyiban is megerősödött, hogy a fejedelem ritkán küldött alkalmi követséget más országokba, inkább az európai országok portai megbízottain keresztül értesült a külpolitikai történésekről. Nagy érdeme volt azonban, hogy belátta, művelt emberekre van szükség a diplomáciai feladatok ellátásához, ezért segítséget nyújtott erdélyi fiatalok külföldi egyetemeken történő tanulásához. A tanulmányok céljairól Bojtí Veres Gábornak így írt a fejedelem: „ne csak teológiai, hanem bölcséleti tudományokat is alaposan megtanuld, hogy amikor majd hazatérsz, mind egyházi, mind világi dolgokban és a külügyek igazgatásában is segítségednek hasznát vehessük magunk, nemzetünk és hazánk javára.”³²

Bethlen Gábor fejedelem törekvései I. Rákóczi György és II. Rákóczi György fejedelmek uralkodásának évtizedeiben teljesebben ki. Az Erdélyi Fejedelemség már a 30 éves európai háború egyik résztvevője, valamint II. Rákóczi György és testvére Rákóczi Zsigmond még a lengyel trón megszerzéséért folytatott küzdelemben is beleavatkozhatott. Svéd, kozák, francia és lengyel követek is megfordultak a fejedelmi udvarban. Az erdélyi követek tevékenysége azonban nem mindig talált pozitív visszhangra. Külpolitikai okok miatt 1650 decemberében, maga a lengyel szejm nevezte hamis ebeknek a fejedelem küldötteit, de az is előfordult, hogy 1649-ben éppen a kozák szövetségeshez küldött erdélyi követ írta, hogy „sajnálja, hogy ezekhez a kegyetlen és őriült vadállatokhoz jött”.³³ II. Rákóczi György Bécshez fűződő viszonyát csak a magánúton szerzett értesülései alapján alakította.³⁴ Az Erdélyi Fejedelemség kiterjedt külpolitikai kapcsolataira is utal az a tény, hogy 1654 decemberében és 1655 tavaszán a fejedelem követeit Oliver Cromwell is fogadta. Az 1654-es követjárás érdekes epizódja, hogy II. Rákóczi György azon kevés európai uralkodók egyike volt, aki elismerte az Angol Köztársaságot, mint új államalakulatot.³⁵

VIII. A Rákóczi-szabadságharc diplomatái

A Rákóczi-szabadságharc idején II. Rákóczi Ferenc fejedelemnek 1707. évre már állandó követei voltak a bajor udvarnál, a svéd királynál, a török szultánnál és az orosz cárnál is. A pénzügyi nehézségek miatt azonban a magyar diplomaták fizetése nagyon alacsony volt, így igen szegényes körülmények között végezték munkájukat.³⁶

³¹ Ifj. Székely Mózes, Péchy Simon, Balassi Ferenc, Borsos Tamás, Mikó Ferenc, Tholdalagi Mihály neve jelzi e kiváló nemes urak és diplomaták tevékenységét. Bővebben: Balogh Judit: *A kollektív nemességtől az egyéni nemességig*. In Debreceni Szemle X. évf., 2003/3. szám. 372–394. o.

³² Benda Kálmán: *Diplomáciai szervezet és diplomaták Erdélyben Bethlen Gábor korában*. In Századok CXV. évf., 1981., Bp., IV. szám, 728. o.

³³ Gebei Sándor: *II. Rákóczi György külpolitikája*. Heraldika Kiadó, Bp., 2004. 34. o.

³⁴ Mednyánszky Jónás által szerzte értesüléseit Bécsből. Posfay Virgil: *A magyar külügyi szervezet*. In Mártonffy Károly (szerk.): *Közigazgatásunk nemzetközi kapcsolatai (A VI. közigazgatási továbbképző tanfolyam előadásai)*. Bp., Állami Kiadó, 1941. 30. o.

³⁵ N.N. (nomen nescio): *Erdélyi követ Cromwellnél*. In Korunk XXIX. évf., 1970/2. szám. Tallózás rovat, 297. o.

³⁶ A konstantinápolyi magyar követ évi 1000 tallért kapott, pedig a követség kilenc emberből állt. A cári udvarba rendelt Nedeczky Sándor 200 tallérral indult el az állomáshelyére, azonban már két hónap múlva kölcsönt kellett kérnie. Benda Kálmán: *Az újkori diplomácia hajnalán*. In História I. évf., 1979/1. szám. 3–4. o. Másból ettől eltérő adatokat közöl: Benda Kálmán: *A kuruc állam diplomáciai szervezete*. In Domonkos Alajos (szerk.): *Nógrád megyei*

De iurisprudencia et iure publico

A fejedelemnek közel három év munkájába telt, mire a fentebb jelzett uralkodónál a külpolitikai törekvéseinek megfelelő külügyi képviselői lehettek. II. Rákóczi Ferenc fejedelem a rendelkezésére álló erők ismeretében korán felismerte, hogy a Habsburg-birodalommal szemben külföldi szövetségesek segítségével van csak esélye. Az első követséget, amely e célból indult, Ráday Pál, a fejedelem titkára vezette 1704. év elején. A svéd király kíséretét 1704 márciusában érte el a magyar küldöttség az akkori Heilsbergben, az északi háború idején. A püspöki rezidencián lévő főhadiszálláson először csak Carl Piper kancellárral találkozhatott a követség, de áprilisban, ha nem is hivatalosan, de magánkihallgatáson fogadta Rádayt XII. Károly svéd király.³⁷

Az európai szövetségkeresés más viszonylatokban sem ment könnyebben. 1705 februárjában a török fővárosba küldött követeket, Pápai Jánost és Horváth Ferencet, sem fogadták hivatalosan, de más módon felvette a török udvar velük a kapcsolatot. A francia udvar pedig igaz, hogy 1703-ban már elismerte a felkelés jogos voltát, de csak 1707-ben ajánlott fel egy szövetségi szerződést. A nehézségek ellenére a francia és az orosz udvar, a spanyol király és később a török Porta is elismerte fejedelemségét.³⁸

A Rákóczi-szabadságharc külügyi szervezetének fő irányítója maga a fejedelem volt, aki az ügyek egy részét saját maga intézte. A külügyi tevékenység irányításában és a napi ügyek intézésében fő támasza Ráday Pál volt, aki saját maga is több követséget vezetett. A fejedelem diplomatái között azonban nem találni főnemesi származásúakat, hanem elsősorban több nyelvet beszélő köznemesek és polgárok munkájára és hűségére támaszkodott. A követek munkáját segítette a fejedelem által kiépített hadiposta szolgálat, de még így is sokszor hetekbe vagy hónapokba került egy-egy levélváltás a szövetséges európai udvarokkal vagy a kiküldött követekkel. A komoly erőfeszítések ellenére a pénzügyi nehézségek és a szabadságharc történelmi távlatokban rövidnek tekinthető időszaka miatt önálló külügyi szervezet vagy kancellária azonban nem épülhetett ki.³⁹

IX. A XIX. század magyar diplomatái és külügyi szervezetei

A Rákóczi szabadságharc bukását követően Magyarország önálló külpolitikát a továbbiakban sem folytatott, azt az osztrák uralkodók tevékenysége határozta meg. A külügyi tevékenység azonban nem nélkülözötte magyar származású diplomaták alkalmazását. A napóleoni háborúkat lezáró bécsi kongresszuson 1815. március 19-én a történelemben először nemzetközi szinten szabályozták a diplomaták jogi helyzetét, osztályokba történő sorolását. Az említett bécsi szabályzat elfogadását követően az első magyar követ, aki megbízólevelét átadhatta, Apponyi Antal gróf volt, aki már 1815. április 16-án a toscanai nagyhercegnél megkezdte diplomáciai tevékenységét. A reformkor idején a fontosabb állomáshelyeken a bécsi udvart magyarok képviselték (Apponyi Antal 1826 és 1848 között Párizsban; Eszterházy Pál herceg 1816 és 1842 között Londonban; Zichy Károly gróf pedig 1817-től Rómában és Berlinben, majd 1826-tól Szentpéterváron).⁴⁰

A magyar forradalom és szabadságharc ideje alatt az önálló diplomácia elismertetését a bécsi udvar sikerrel akadályozta meg. A kiküldött magyar követeket az európai nagyhatalmak hivatalosan nem fogadták (pl. Teleki Lászlót Párizsban, illetve Szalay Lászlót Londonban). Az

*múzeumok évkönyve*1976/22. Nógrád megyei Múzeumok Igazgatósága, Salgótarján, 13. o. (továbbiakban: Benda 1976.)

³⁷ Kármán Gábor: *Kísérletek svéd segítség biztosítására II. Rákóczi Ferenc szabadságharcához*. In Hadtörténelmi Közlemények CXXVI. évf., 2013/1. szám. 116–118. o.

³⁸ Bővebben: Köpeczi Béla: *Rákóczi fejedelmi címének európai elismerése*. In Jankovics József (szerk.): *"Nem sülyed az emberiség"...* Album amicorum Szörényi László LX. születésnapjára. MTA Irodalomtudományi Intézet Bp., 2007. 1457–1462. o.

³⁹ Benda 1976: 10–14. o.

⁴⁰ A kor magyar diplomatáiról: Horváth Jenő: *Magyar diplomácia*. Pfeifer Ferdinánd (Zeidler testvérek) Nemzeti Könyvkereskedés, Bp., 1928. 2–6. o.

De iurisprudencia et iure publico

önálló magyar külügyminisztérium létrehozására a történelmi események ismeretében későn, csak 1849 áprilisában került sor a Habsburg-ház trónfosztását követően Batthyány Kázmér vezetése alatt.

A Habsburg-ház diplomáciájának irányítója az 1742-ben alapított osztrák külügyi tárca volt, mely az 1654-ben felállított osztrák udvari kancellária egyik osztályából alakult meg Mária Terézia 1742. február 14-én kelt rendeletével.⁴¹ Az 1742 és 1848 között működő hivatal elnevezése Titkos Házi-, Udvari- és Állami Kancellária volt, melynek nevét 1848. március 17-én a Császári Ház és a Külügyek Minisztériumára változtatták. A kiegyezés során az 1867. december 21-i osztrák és az 1867. XII. törvénycikk is úgy rendelkezett, hogy a külügyi és diplomáciai feladatok ellátását közös ügynek tekintik. Az addigi minisztériumi elnevezés 1869. január 29-én átalakult a Császári Ház és a Külügyek Császári és Királyi Minisztérium elnevezésre, majd utolsó módosításként 1895. október 4-én a Császári és Királyi Ház és a Külügyek Császári és Királyi Minisztériuma nevet vette fel, mely elnevezés az Osztrák–Magyar Monarchia felbomlásáig nem változott.⁴² A külügyminisztérium épülete az I. világháború végéig a bécsi Ballhausplatzon volt, egy 1717 és 1719 között épült barokk palotában. A Monarchia külpolitikai súlyát jelzi, hogy 1912-ben tíz nagykövetségből és húsz követségből állt a külképviseleti rendszere, míg Bécsben tíz ország nagykövetségi szinten, és huszonnégy ország követségi szinten képviseltette magát.⁴³

Érdeemes megjegyezni, hogy az 1867. évet követő kiegyezési időszakban, az Osztrák–Magyar Monarchia idején, csak három olyan személy került nagyköveti posztra, aki nem rendelkezett főnemesi méltósággal. Ez összefüggött azzal a ténnyel, hogy a kor szokásainak megfelelően a követek és nagykövetek a személyes kapcsolatok kiépítése érdekében a társasági életnek megfelelő egzisztenciával kellett rendelkezniük.⁴⁴

X. A magyar szabadságharc diplomáciai szervezete

Az 1848–49-es szabadságharc idején, mint korábban említettük hatékony külügyi szervezet nem tudott kialakításra kerülni, de az akkor vállalt feladatok a külügyek területén mégis méltóak az utókor elismerésére. Az 1848. évi áprilisi törvények alapján megalakult Batthyány-kormány már 1848. május 14-én határozott arról, hogy Szalay Lászlót és Pázmándy Dénest a Frankfurtban ülésező német szövetségi nemzetgyűléshez követként elküldi, majd a nyár folyamán eredménytelen kísérletek történtek több európai városban magyar konzulátusok nyitására is. Az őszi események azonban az ország szabadságharcát indították el, Batthyány Lajos miniszterelnök még utolsó intézkedéseinek egyikeként, lemondása előtt, megbízólevelet adott át Teleki Lászlónak, hogy Párizsban képviselje az országot. A francia kormány azonban hivatalosan nem ismerte el követként, ennek ellenére a magyar kormány diplomáciai központjaként működött a párizsi kisszámú küldöttség. Innen indult tovább először Szalay László, majd Pulszky Ferenc Londonba, ahol ugyancsak nem ismerték el őket hivatalos követnek. Egyetlen európai állam ismerte el államként a szabadságáért küzdő Magyarországot és ez a Szárd–Piemonti Királyság volt. A párizsi központból küldött Splény Lajost a szárd udvarba követként fogadták és a torinói udvar is küldött megbízottat Alessandro Motti személyében. Az 1849-es tavaszi hadjárat sikerei következtében 1849. április 16-án Kossuth Lajos Batthyány Kázmért kérte fel az új kormány

⁴¹ Az első vezetője Ulfeld gróf volt, őt Kaunitz herceg követte 1753 és 1792 között, majd 1809 és 1848 között Metternich herceg. Praznovszky Iván: *A magyar külügyi igazgatás az Ausztriával fennállott közösség idején*. In Mártonffy Károly (szerk.): *Közigazgatásunk nemzetközi kapcsolatai (A VI. közigazgatási továbbképző tanfolyam előadásai)*. Állami Kiadó, Bp., 1941. 15. o.

⁴² Diószegi István: *Az Osztrák–Magyar Monarchia külpolitikája*. Vince Kiadó Kft., Bp., 2001. 155–156. o. (továbbiakban: Diószegi 2001.)

⁴³ Dr. Rényi József: *Külügyi közigazgatás*. In Jogállam XI. évf., 1912/5. szám. 364. o.

⁴⁴ Diószegi 2001: 167. o.

De iurisprudencia et iure publico

külgyminiszteri posztjára, bár az azt követő orosz beavatkozás miatt az új külügyi szolgálat kialakítására már nem kerülhetett sor. Utolsó fellobbanó lángként még az osztrák ostromgyűrűbe fogott Velence jelezte 1849. június 26-án, hogy követet küld Magyarországra, de erre már nem került sor.⁴⁵ A szabadságharc egyik érdekes epizódja volt az a ritkán említett tény, hogy az Amerikai Egyesült Államokba is került ki magyar követ, Damburghy Albert Ede személyében. Kinevezését 1849. június 15-én kapta meg, de a francia és angol központban dolgozók szerint annyira alkalmatlan volt a feladatra, hogy Pulszky Ferenc rávette, hogy adja el részére 10 angol fontért a megbízólevelét. Damburghy megbízólevelével nélkül indult állomáshelyére, de a szabadságharc addigra már elbukott.⁴⁶ Az új és független magyar külügyi igazgatás létrejöttének történelmi pillanata majd csak az I. világháborút követően következett be.

A diplomáciatörténeti tanulmány lezárásaként idézzük fel egy magyar szerző 1941-ben közzétett gondolatait, melyek kijelölik azt az utat, melyet a diplomáciának a következő évtizedekben és évszázadokban is teljesítenie kell:

„A diplomácia az idők folyamán csak külső formákban változik. Az alap mindig meg fog maradni, mert a természet rendje sem változik, s a nemzeteknek és népeknek, nevezük azokat országoknak vagy államoknak, csak egy mód áll rendelkezésükre eltérő érdekeiket összeegyeztetni, ha nem akarnak erőszakhoz nyúlni: diplomáciai érintkezésbe lépni egymással, minden ilyen érintkezés pedig szükségszerűen tárgyalásokhoz vezet.”⁴⁷

⁴⁵A korszakról nagyon részletesen: Kosáry Domonkos: *Magyarország és a nemzetközi politika 1848–1849-ben*. História-MTA Történelemtudományi Intézete, Bp., 1999. 14–84. o.

⁴⁶Pivány Jenő: *Damburghy követ úr*. In Századok XLIV. évf., 1910., Bp., IV. füzet, 497–504. o.

⁴⁷Csekonics 1941: 12. o.

De iurisprudencia et iure publico